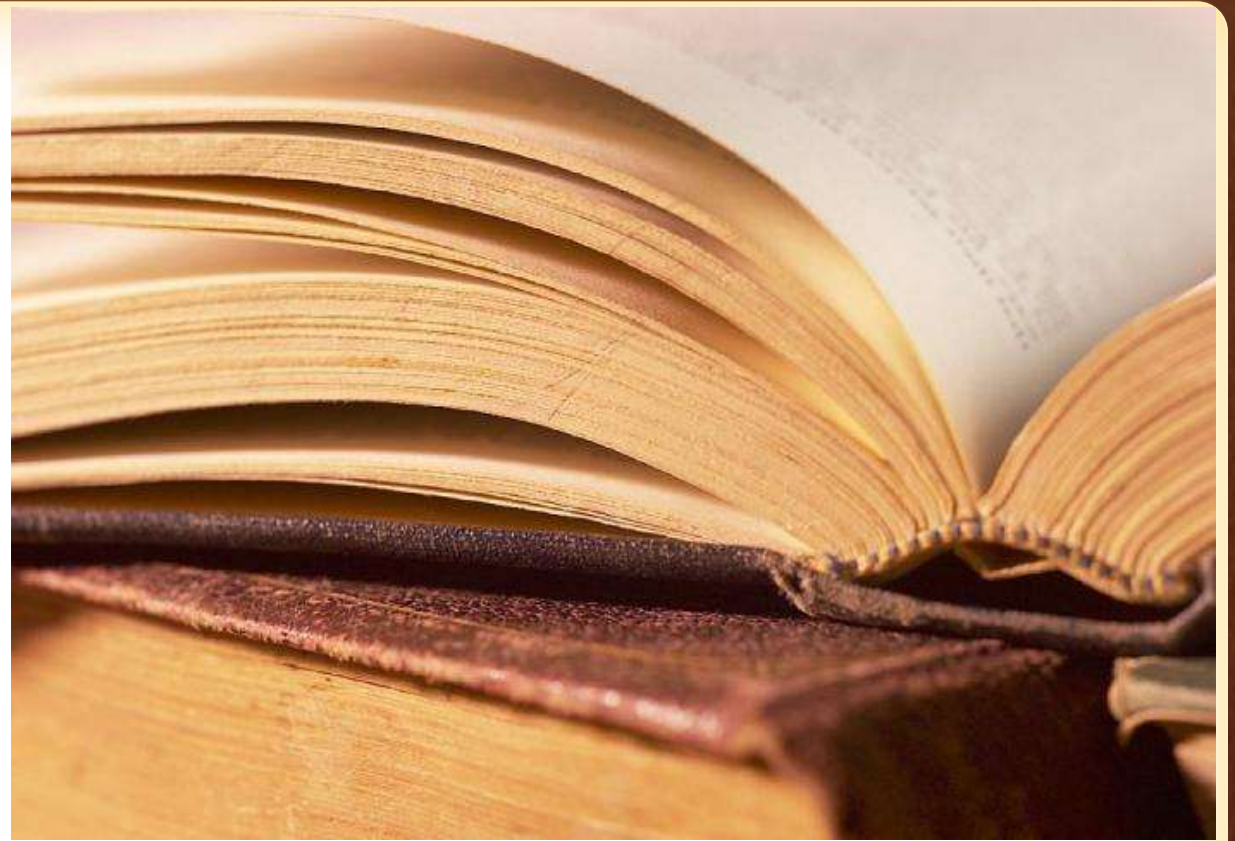

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ

План.

1. Право і цінності
2. Свобода
3. Рівність
4. Справедливість
5. Людська гідність

Цінність – це те, що є значущим, важливим для людини та викликає позитивне ставлення до себе. Цілі, яких люди прагнуть, що пов'язані із задоволенням їхніх потреб.

ст. 1 Загальної декларації прав людини: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства».

Правові цінності визначають сутність і мету права, є його основою, визначають основний вектор розвитку права.

- Видатний німецький правознавець Г. Радбрух вважав, що ідею права складають **три основні цінності**, які знаходяться між собою у певній взаємодії та підпорядкуванні:

справедливість, правова визначеність, доцільність.

Справедливість уособлює найвище призначення права і є основною правовою цінністю. Вона втілює певне співвідношення більш простих, але не менш універсальних правових цінностей, а саме: **людська гідність, свобода та рівність.**

Саме ці цінності знаходять визнання у трьох категоричних принципах права, які формулюють вимоги справедливості у загостреній і лаконічній формі: **«Жити чесно, не ображати іншого, кожному віддавати належне»** (Ульпіан)

Правові цінності поділяються на цінності-цілі і цінності-засоби

Це ті блага, які безпосереднім чином дозволяють людині взаємодіяти із суспільством, правом і державою: власність, порядок, освіта, наука, культура, громадянське суспільство, місцеве самоврядування та ін.

Це ті засоби, які визначають межі права і виражають його інструментальну цінність: законність, правова визначеність, нормативність, правосуддя, правопорядок та ін.

справедливість

рівність

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВОВІ
ЦІННОСТІ

свобода

людська гідність

*Свобода – це можливість людини обирати,
діяти на власний розсуд .*

СВОБОДА - основоположний принцип права, який передбачає можливість автономії суб'єкта, тобто його звільнення від обов'язкових дій ззовні та самостійність у прийнятті рішень щодо вчинення власних дій.

Історія

Велика хартія вольностей 1215 р. (Magna Carta) розглядається як перше писане обмеження королівської влади в Європі. Хоча первісно вона була спрямована на підтвердження привілеїв феодальних лордів, згодом судді почали більш широко тлумачити цей документ, перетворивши його в акт, який захищає основоположні права будь-якої особи.

Аристотель

Коріння концепції свободи можна знайти ще в працях Аристотеля, який вчив, що свобода означає можливість по черзі з іншими брати участь у владі, впливати на формування державної волі.

Римська традиція вбачала свободу громадян у тому, що жодних законів не можна було запровадити без попередньої згоди, наданої народними зборами.

Класичне розмежування свободи йде від Б. Константа, який розрізняв «свободу давніх людей» (можливість брати активну і постійну участь у колективному здійсненні влади) і «свободу сучасних людей» (право користуватися індивідуальною незалежністю).

Ідея свободи стає аксіоматичною після Другої світової війни, знаходячи відображення в більшості важливих міжнародно-правових документів: преамбули Статуту ООН (1945), Загальної декларації прав людини (1948), Статуту РЄ (1949), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950).

Типи (концепції) свободи:

- 1) **Негативна** - відсутність втручання з боку інших людей;
- 2) **Позитивна** - можливість самостійно приймати рішення щодо вчинення власних дій.

На думку І. Берліна, **негативна свобода розглядається як сфера, де особі гарантується відсутність обмежень.**

Надзвичайно важливою з точки зору негативної свободи є **потреба в існуванні мінімальної сфери особистої свободи, зони приватності чи людської гідності, в яку не можна втручатися за жодних обставин.**

Негативна свобода може бути досить широкою, проте в суспільстві вона не може бути необмеженою.

По-перше, свобода особи потребує взаємного узгодження.

По-друге, в суспільстві існують конкурентні цінності (зокрема, безпека, порядок, справедливість, рівність).

Пошук такого балансу можна проілюструвати на прикладі правового регулювання можливості жінки переривати вагітність.

Мінімальна сфера свободи - невід'ємна зона людської свободи - має гарантуватися правом як найоптимальнішим для цього засобом.

Здійснення **позитивної свободи** можливе лише через спільні дії з іншими особами - як правило, через представницькі інституції.

Обидва типи свободи передбачають можливість самореалізації особи, її самостійного мислення, дій за власним розсудом, визнають свободу волі як здатність людини вільно приймати рішення за наявності різних можливостей до однозначного вибору якоїсь позиції, допускають взяття людиною на себе **персональної відповідальності** за свій вибір.

Свобода у позитивному і негативному аспектах найкраще гарантується поєднанням елементів демократії і правової державності за умови існування громадянського суспільства.

Підстави обмеження свободи (Liberty-Limiting Principles) за допомогою права.

Класична ліберальна відповідь сформульована Дж. С. Міллем: єдиною метою обмеження індивідуальної свободи є запобігання спричинення шкоди іншим людям.

Ця думка відповідає положенням ст. 4 Декларації прав людини і громадянина (1789): **«Свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому...»**.

«Єдина мета, котра надає людству право в індивідуальному або колективному порядку втручатися у вільні дії будь-кого зі своїх членів, - це самозахист». (Дж.С.Міллер)

Пізніше американський філософ Дж. Файнберг доповнив “**принцип шкоди**” Дж. Мілля “**принципом образи**”, який попереджає спричинення іншим людям не лише фізичної, але й моральної шкоди.

У свою чергу, прихильники *патерналізму* вважають виправданою підставою для заборони тих чи інших дій людини **не тільки можливість** спричинення шкоди іншим людям, **а й загрозу** спричинення шкоди самому виконавцеві цих дій.

Принцип шкоди (the harm principle) забороняє поведінку, якщо вона завдає фізичної або економічної шкоди іншим особам,
Принцип образи (the offense principle) попереджає завдання моральної та естетичної образи або іншої психічної шкоди особам поведінкою інших суб'єктів.

Стаття 29

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Законодавство забороняє:

1) дії, які завдають фізичної, економічної, моральної або психічної шкоди виконавцеві цих дій (**принцип патерналізму**) заборона каліцтва, евтаназії, суїциду, вживання наркотиків та ін.;

2) Аморальні вчинки, навіть тоді, коли вони не завдають шкоди нікому, але суперечать суспільній моралі (**принцип юридичного моралізму**) заборона порнографії, абортів, гомосексуалізму, проституції та ін.

Право дає можливість кожній особі захищатися від
зазіхань на її СВОБОДУ.

ПРАВО

закріплює легітимовану
міру свободи

послідовно втілює ідею
вободи в своїх принципах
і інститутах

ґрунтується на визнанні
свободи беззаперечною
соціальною цінністю

за допомогою юридичних
засобів захищає свободу
від будь-яких порушень

свобода

право ґрунтується на визнанні свободи
беззаперечною соціальною цінністю

принцип «дозволено все, що не забороняється
законом»

принцип поваги і непорушності прав людини

принцип автономії

принцип плюралізму

принцип толерантності

принцип субсидіарності

РІВНІСТЬ - це схожість за певними ознаками з відмінностями в інших ознаках.

Формальна рівність (передбачає рівність перед законом; рівність перед судом; рівність прав і свобод людини; рівність обов'язків людини)

Фактична рівність (передбачає принцип диференціації правового регулювання; принцип позитивної дискримінації).

рівність

поводитись в однакових випадках –
однаково, а у неоднакових – неоднаково

Равенство
не означает справедливость

в основі - ідея справедливої рівності можливостей

рівність перед
законом, перед
судом, рівність
прав, свобод і
обов'язків
громадян

принцип недискримінації
(заборона необґрунтованого
відмінного ставлення:
встановлення розрізень чи
переваг для осіб в однаковій
ситуації; однакового підходу до
осіб у відмінних ситуаціях)

принцип позитивної
дискримінації
(створення більш
сприятливих умов для
певної категорії осіб)

Равенство

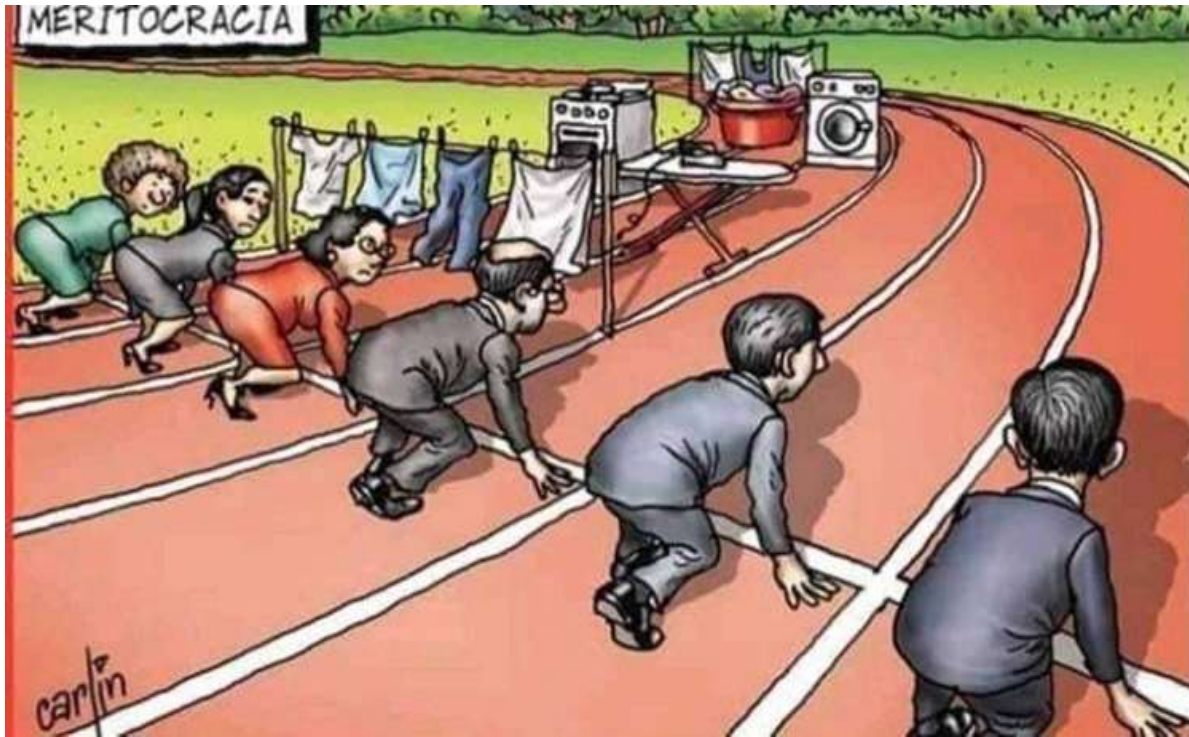

Справедливость

DEMOTIVATORS.CC

Равенство

не означает справедливость

Рівність не завжди означає справедливість.

ІСТОРІЯ

- В Античні часи вважалося, що люди нерівні та їх не можна зробити рівними.

Рівність усіх перед законом не існувала. Показовою є думка Аристотеля про те, що чоловік і жінка, раб і вільна особа мають різну природу і не можуть бути рівними. Цицерон наполягав на тому, що рівність є несправедливою, якщо вона не враховує ступенів у соціальному стані особи.

У Середні віки ніхто не виходив із того, що всі люди рівні, а навпаки, вважали, що вони **різні за своєю значущістю, принаймні в земному житті**. Причому в Середні віки не існувало рівності у публічному просторі, тобто за межами сім'ї, за межами «дому».

Історія

- Одним із перших, хто висловив припущення, що всі люди є формально рівними за своїми фізичними і моральними якостями був Т. Гоббс.

«Природа зробила всіх людей рівними у здібностях тіла і розуму, і якщо навіть інколи і знайдеться хтось, тілом набагато міцніший або розумом швидший за всіх інших, усе ж таки на загальну відмінність однієї людини від іншої не настільки значна, щоб одна якась людина могла на цій підставі претендувати на якесь благо для себе, на яке так само не могла б претендувати й інша людина».

Історія

- **Поняття рівності можливостей уперше дістало своє теоретичне обґрунтування в Платоновій «Державі», в якій система освіти будується на тому, щоб дати однаково обдарованим і здібним дітям рівні шанси на здобуття різних позицій у суспільстві.**

Особливої популярності ця концепція, яка може бути виражена фразою «la carrere ouverte aux talents» (з франц. - **кар'єра, відкрита талантам**), набула саме за Нового часу.

Її прихильники вимагали **усунення штучних перешкод** шляхом скасування всіх привілеїв, установлених для окремих осіб.

Ця ідея знайшла своє втілення в ст. 6 Декларації прав людини і громадянина (1789): «Усі громадяни... мають рівний доступ до всіх постів, публічних посад і занять відповідно до їх здібностей і без будь-яких відмінностей, крім тих, що обумовлені їх чеснотами і здібностями».

Дискусія між лібералами і соціалістами щодо свободи і рівності.

У 19 ст. люди почали усвідомлювати соціальну нерівність, яка породжена політичними привілеями, йдеться про соціальні наслідки нерівного розподілу влади, що здійснюється не політично, а економічно .

У суспільстві стає зрозумілим, що немає більшої несправедливості, ніж поводитися однаково з тим, що фактично неоднакове.

РІВНІСТЬ БЕЗ СВОБОДИ МОЖЛИВА ЛИШЕ В РАБСТВІ

Рівність перед законом

- Відома ще у давньоримському праві.
- Вона є однією з головних вимог **Декларації прав людини і громадянина (1789)**. Згідно зі ст. 6 Декларації «він (закон) повинен бути один для всіх, охороняє він чи карає. Усі громадяни є рівними перед ним...».
- Сьогодні цей принцип є беззаперечним юридичним стандартом, який закріплено в **ст. 7 Загальної декларації прав людини**: «Усі люди є рівними перед законом і мають право, без будь-якої відмінності, на рівний захист закону...».
- **Ст. 24 Конституції України**, яка проголошує, що усі громадяни є рівними перед законом.

Принцип рівності прав, свобод і обов'язків людини і громадянина

- Принцип рівноправності закріплено у ст. 1 і 2 Загальної декларації прав людини, а також у ст. 21 і 24 Конституції України.

Так, згідно зі ст. 21 Конституції України «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах».

А ст. 24 Конституції проголошує, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи...»

Ідея фактичної (реальної) рівності можливостей

- **Принцип диференціації**
визнання того, що право повинне враховувати відмінності між людьми, що визнаються законом, підтверджуються переконливими доказами. Відсутність належної диференціації у правовій нормі призводить до непрямого порушення рівності, вона зовнішньо є однаковою для всіх, а в її фактичній дії призводить до дискримінації

- **Принцип недискримінації (non-discrimination)** означає заборону необґрунтованого відмінного ставлення (а саме встановлення розрізень, винятків, обмежень чи переваг) до осіб, які перебувають в однаковій ситуації, чи однакового підходу до осіб, які знаходяться в різних ситуаціях.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ

від Античності до сьогодення розглядається як провідна ідея, обов'язковий елемент права

Справедливість – одна з найважливіших універсальних цінностей, що виражає ставлення людей один до одного з точки зору конкуруючих інтересів, вимог і обов'язків, захищати і культивувати яку покликана вся система права.

Призначенням справедливості традиційно вважається *підтримка і відтворення рівноваги чи рівної міри*. Вона застосовується як для критичної оцінки поведінки людини з позиції визначених правил, так і для критики самих цих правил та їх застосування.

Загальним і безумовним моментом усіх сучасних концепцій справедливості є **ідея прав людини**, тобто вимога однакового поводження з людьми і відмова від привілеїв та імунітетів, пов'язаних з національними і релігійними ознаками.

У стародавніх суспільствах (Давній Єгипет, Давній Ізраїль, Давня Греція) справедливість вважалась такою, що має **божественне походження**, ототожнюється з правом і розглядається як складова космічного порядку.

Платон пов'язує справедливість з благом, а досягнення останнього – з розумом: людина стає справедливою завдяки тому, що в ній панує розум, а суспільство – завдяки тому, що в ньому панують справедливі люди, над якими панує розум.

Арістотель розглядає справедливість насамперед як моральну чесноту, тобто індивідуальну схильність, спрямовану на збереження щастя політичної спільноти.

Справедливість

```
graph TD; A[Справедливість] --> B[Об'єктивна]; A --> C[Суб'єктивна];
```

Об'єктивна

є реалізацією ідеї у певних соціальних інститутах, так званих «соціальних питаннях» (безробіття, бідність тощо)

Суб'єктивна

означає добропорядність людини, яка добровільно й постійно виконує вимоги об'єктивної справедливості

Справедливість

```
graph TD; A[Справедливість] --> B[Загальна]; A --> C[Індивідуальна - ототожнюється з чесністю і є однією з цінностей, яку суспільство може реалізувати поряд з іншими (безпекою, свободою, ефективністю тощо)];
```

Загальна

є чеснотою, яка об'єднує усі ціннісні засади соціального життя і розглядається як своєрідний еквівалент поняття «суспільне благо»

Індивідуальна -

ототожнюється з чесністю і є однією з цінностей, яку суспільство може реалізувати поряд з іншими (безпекою, свободою, ефективністю тощо)

Принцип справедливості

Формальна справедливість:

- до однакового слід ставитись однаково, до різного – по-різному
- має демонструвати неупередженість та послідовність як при створенні так і при застосуванні правил
- у правовій сфері втілюється у принципі формальної рівності

Змістовна справедливість:

- втілюється у принципі пропорційності
- головне положення – віддати кожному – належне
 - вимагає, зокрема, пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, установлення та диференціювання публічно – правових обмежень залежно від конкретних обставин, що зумовлюють їх запровадження

Процедурна справедливість

- вимагає додержання процедурних правил, спрямованих на забезпечення справедливості результату, незалежно від інших обставин
- зокрема, ніхто не може бути суддею у власній справі, кожна сторона повинна бути вислуханою, суддя маж виявляти неупередженість, процес повинен бути публічним

Ідея формальної справедливості у правовій сфері втілюється через **принцип формальної рівності**, що конкретизується у вимогах рівності перед законом, рівності перед судом, рівності прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Стандарти формальної справедливості є тими **мінімальними вимогами справедливості**, яким має відповідати певний соціальний регулятор, щоб вважатися правом.

Як підкреслював Г. Л. А. Гарт, мінімум справедливості обов'язково здійснюється скрізь, де людська поведінка регулюється публічно проголошеними та застосовуваними в судовому порядку загальними правилами.

Додержання цих стандартів є своєрідним критерієм, що **визначатиме межу між правом і не-правом**.

Змістовна справедливість – це додержання певних принципів, за допомогою яких можна з'ясувати, що конкретно належить кожній особі як учаснику суспільних відносин.

Ще Аристотель підкреслював, що **забезпечення справедливості** - це досягнення належного (рівномірного) для учасників відносин **обміну і розподілу**.

Якщо формальна справедливість асоціюється з принципом формальної рівності, то справедливість змістовна втілюється в принципі **пропорційності, або розмірності**.

Пропорційність у сфері обміну реалізується як еквівалентність, як встановлена досвідом **рівновага** між сторонами, умова, за якою кожен отримує своє і ніхто не залишається у програті.

Еквівалент є здійсненням ідеї справедливості у відносинах рівних партнерів тісно пов'язаний із концепцією **зрівняльної справедливості** (*justitia commutativa*) **«рівним за рівне»**.

Наприклад, договірні відносини (справедливі умови), трудові відносини (справедлива винагорода), відшкодування шкоди (відшкодування збитків у повному обсязі).

У сфері розподілу діє **розподільна справедливість** (*justitia distributiva*) **«за заслугами»**, яка врегульовує відносини між окремими індивідами та суспільними утвореннями з метою зробити кожну окрему людину причетною до спільного блага шляхом його **справедливого розподілу** переважно в публічній сфері.

Наприклад, при призначенні покарань, при розподілі соціальних благ та інших видів забезпечення.

Справедливість в правовому регулюванні реалізується через:

принцип правової визначеності

правові акти повинні заздалегідь оприлюднюватися, діяти на майбутнє, бути ясними, точними і зрозумілими

принцип пропорційності

втручання повинно бути доречним, необхідним і пропорційним

принцип добросовісності

передбачає сумлінну і чесну поведінку при реалізації прав і виконанні обов'язків

принцип розумності

поведінка суб'єктів права повинна бути обґрунтованою, послідовною і розсудливою

Людська гідність

Поняття людської гідності виражає цінність людської особистості.

Людська гідність є однією з універсальних правових цінностей та основою прав людини. Її визнання становить ядро гуманізму – світогляду, у центрі якого знаходиться ідея людини як найвищої цінності.

Гуманізм потребує того, аби право було сконцентровано навколо людини, її інтересів, забезпечувало їх юридичну захищеність, створювало умови для вільного людського розвитку і самореалізації.

Гідність — це зовнішній вияв непохитної самоповаги. Вона робить людину людиною.

Місіма Юкіо

Потрібно самому мати гідність для того, щоб бачити її в інших.

Жанна Антуанетта Помпадур

Людська гідність – це соціально визнана здатність людини бути такою, якою вона хоче та може бути, навіть якщо ця здатність не може бути актуально реалізована.

Ідея людської гідності належить до основних тем правової думки ще з античних часів.

Її значення як правового поняття різко зросло після Другої світової війни, коли людство стикнулось із жахливими випадками масового приниження людської гідності, що набули трагічного характеру.

Для попередження повернення такого стану варварства, людська гідність для права стає «новим ключовим поняттям», у якому міститься розуміння, що до людини, на основі її властивостей, на протипагу усім іншим живим істотам належить ставитися особливо.

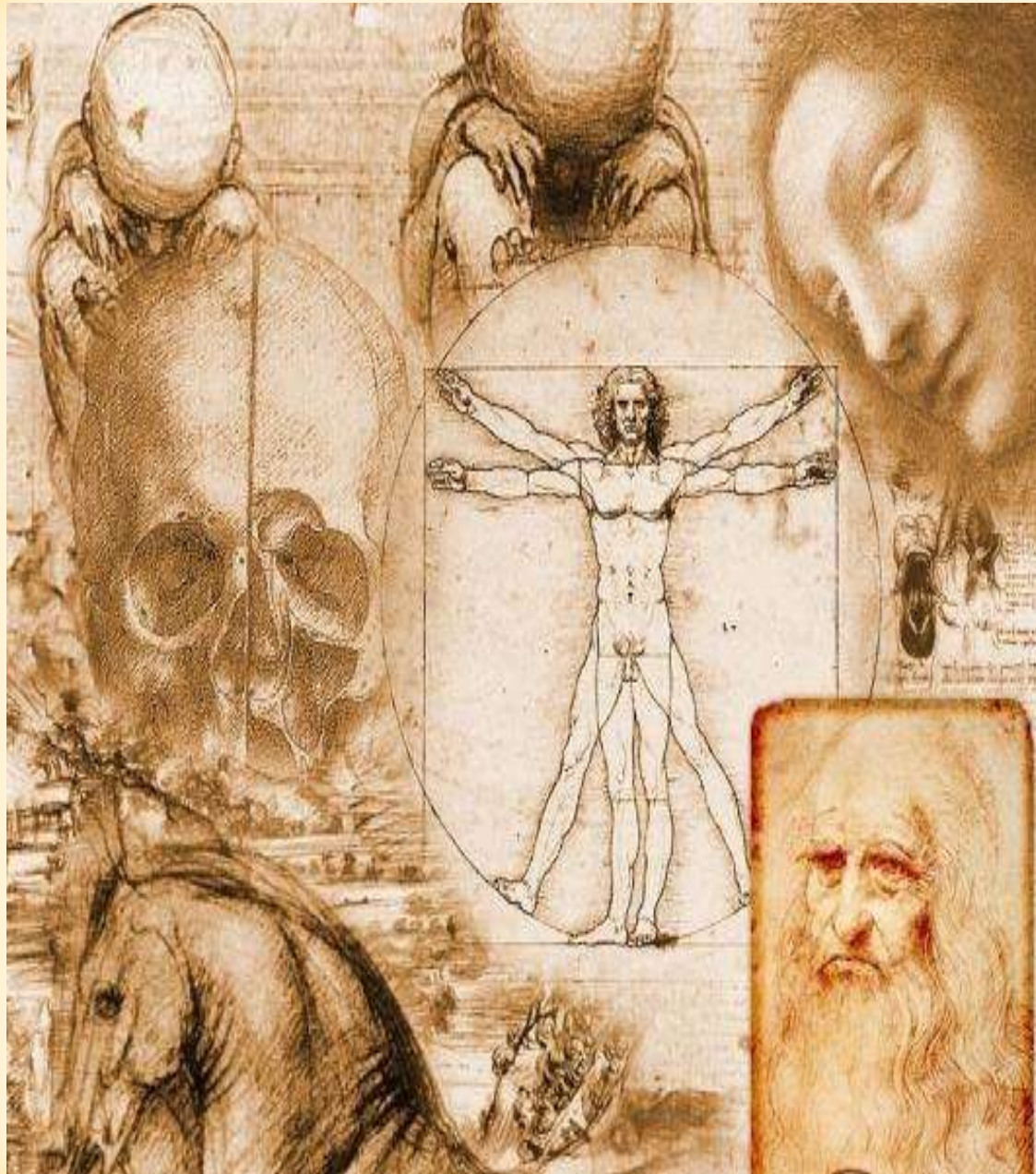
Отже, із середини ХХ століття людська гідність розглядається як найвища і недоторкана цінність, що знаходиться на вершині конституційного порядку, а конституційне гарантування її недоторканості – «антропологічною передумовою» і відправним пунктом усіх дій держави

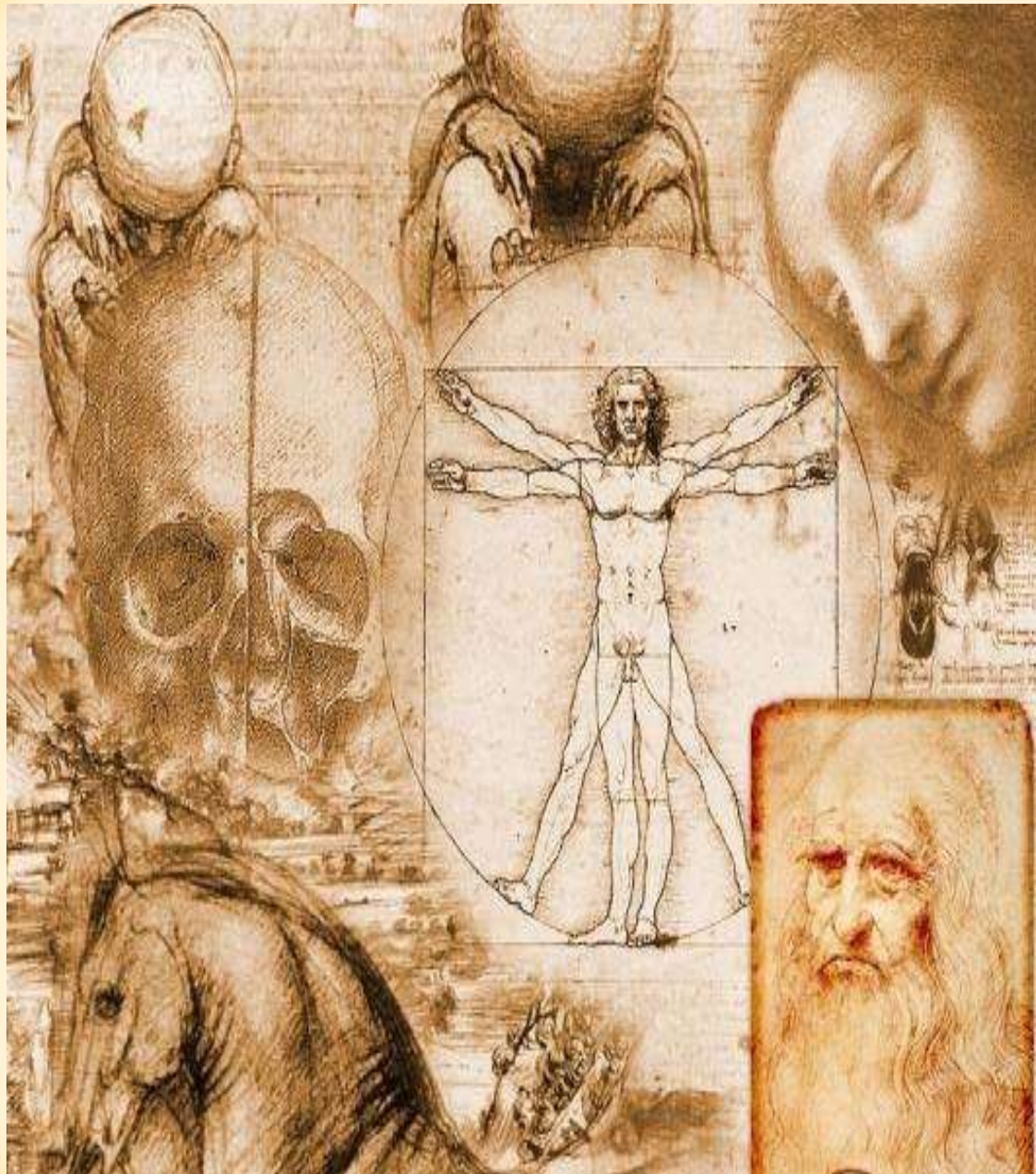
Важливі позиції щодо якостей та особливостей людини, які є основою її гідності.

- 1. Подібність до Бога.** Це релігійний (християнський) підхід. Оскільки Бог створив людину за своїм образом і подобою (Мойсей 1, 27), це піднімає її над тваринами. Хоча у чому точно ця подібність до Бога полягає, розглядається по-різному, але у будь-якому випадку до цього належить розум і свобода волі.
- 2. Проектування своїх можливостей.** Потреба людини робити себе такою, якою вона хотіла би бути, виділяє її серед інших живих істот.
- 3. Самоціль.** І. Кант розглядає людину як істоту, що спрямована на саму себе. Саме розумність людини та автономія як наслідок цієї розумності відрізняє людину і надає їй «безцінну гідність».

ГУМАНІЗМ -
основоположний принцип
права, що являє собою
систему світоглядних
соціально-правових
цінностей, антропологічною
основою яких є людська
гідність, яка виявляється в
основних правах та свободах
людини.

гуманізм

вимагає визнання людини
найвищою соціальною цінністю

право повинно бути
сконцентовано навколо
людини, її інтересів,
забезпечувати їх юридичну
захищеність, створювати умови
для вільного людського розвитку
і самореалізації

ідея гідності людини є
конституційною засадою (ст. 3
Конституції України)

В епоху Античності людина була продуктом культури, людяність розглядалась як пошана і висока оцінка лише носіїв еллінської культури.

У цей час поняття «гуманізм» вживалось як синонім вищої освіти, а у працях Цицерона гуманізм ототожнюється з ідеалом освіти.

З часом це поняття використовується для визначення певного способу мислення та способу життя.

Сучасний гуманізм пропонує реалізацію прав людини на основі реалістичної системи цінностей.

Особливо важливе значення має закріплення природного права, людської гідності та прав людини у позитивному праві та створення дієвих механізмів їх охорони і захисту.

Права людини є не лише універсальним, а й соціокультурним явищем, яке зумовлене національними, культурними, релігійними умовами існування людини, а також гуманістичними уявленнями конкретного суспільства і держави.

Дякую за увагу!